

Ատրպետ

Շխնոց

3

Այո՛, այո՛ ես չեմ ուրանում, ճիշտ է, այդ մուրհակը ես եմ տվել, միայն հինգ ոսկի փոխարինությանս վրա երկու տարեկան տոկոսիքը, ծախսերը և տուգանքը վրա եկաք, ինձ պարտավորեցրիք, ստիպեցիք ստորագրելու այդ մուրհակը: Նեղն էի, հանգամանքից օգտվեցիք և հարյուրին քառասունութ տոկոս վեր առիք, տոկոսի էլ տոկոսը վրա եկաք, գլորեցիք ինձ հորը և այժմ ի՞նչ է մտքերինդ, աղա՛, եկել եք ձեր ոչխարին մորթելու, ահա՛, մորթեցեք . . . Բայց առաջ մանր ու խոշորիս խեղդեցե՛ք, սպանեցե՛ք, հետո էլ ինձ ուզում եք բութ դանակով...

Այդ հիմար ցնդաբանություններիդ մարդ չի հավատալ, ես քեզ հինգ ոսկի տվել էի, նորն էլ չգիտեմ որքա՛ն տվի, տոկոսն էլ վրա եկանք ու մուրհակ ստացանք...

Անխի՛ղճ, անհոգի՛, դու էլ ե՞րբ ես ինձ փող տվել, բացի հինգ ոսկին... Երդվի՛ր, մի երդվի՛ր գավակներիդ արևովը, ես, ես ոչ թե տասներկու-քսանչորս ոսկի էլ կտամ: Շատ բանդ իմացել էի, բայց երես-երես ստելու աստիճան աներեսությունդ չէի գիտեցել:

Ես սո՞ւտ եմ խոսում: Երբ քեզ նման զգվելի արարածին հանում, կարմիր ոսկի փոխ եմ տալիս, ցավում վրան, օգնության հասնում, աներե՞ս եմ դառնում: Հայտնի բան է, տոկոս էլ պիտի ստանամ: Հապա որտե՞ղ ես իմացել, որ առանց տոկոսի փող տան:

Տոկո՞ս, անխիղճ, անհոգի, երկու տարվան մեջ հինգ ոսկին ինչպե՞ս տասներկու ոսկի դարձավ, իսկ երեք տարի է տալիս եմ, տալիս եմ, փողը փող, կալի մեջ՝ ցորենը, եղն ու պանիրը, հավն ու գառը, էլի չե՞մ պրծնում...

Դե՛հ տեսե՛ք, տեսեք ի՞նչ խայտառակն է եղել: Մի պուտուկ յուղ է բերել կամ տոպրակով մածուն, կամ մեկ-երկու կաժ պանիր և ուզում է դրանցով պարտքը վճարած համարել:

Ինչպես թե մի պուտուկ եղ. ախար տաշտով չորս լիտր դուռդ բերի անցած տարի, չորս լիտր այս տարի: Հերոս տասը լիտր անքաշ պանիր բերի, դու մանր-մունր բերածներս ինչի՞ ես հիշեցնում և խոշորները մոռանում . . .

Հապա իմ փողս տոկոս չունի՞, գյաղա՛: Ես խո քեզ նման էջ գյուղացի չե՞մ, որ ցորեն ցանեմ, գարի ցանեմ և տարեկան մեկ անգամ քաղեմ: Ես յոնջա եմ ցանում, յոնջա, որ քեզ նման իշաներիս ջրել տամ և տարեկան չորս-հինգ անգամ ժողովեմ: Եղն էլ պիտի տաս, պանիրն էլ, խտոն էլ, ցորենն էլ, գարին էլ, գառն էլ ու ձին էլ և այդ բոլորը տոկոսի տոկոսի մեջ . . . Չեք ուզում վճարել, ինչի՞ եք գալիս վիզ ծռում ու փոխ ուզում: Ով որ ինձանից փոխ ուզե, պիտի ամեն բան աչքն առնե: Ես ոչխար, կով չեմ պահում, ինձ մատյան պետք չէ, իմ փողերս խոզի նման տարեկան երեք-չորս անգամ են ցնգնում և ամեն անգամ տասնյակներով . . .

Հապա տվածս երկու լիրան մեկ անգամ, երեք լիրան անցած տարվան, երկու սոմար գարին, հերոս չէ առաջին տարվան երկու սոմար ցորենը, երինջներս գլխից չե՞ս իջնելու . . .

Տոկո՛սը, շահը, շա՛հի շահը, քանի՞ տարի է . . .

Որ այդպես է, ուժն էլ քու կողմիդ է, ահա՛ էֆենդին, ոստիկանն ու գործակալը քեզ թև ու թիկունք են կանգնած, վեր առ, մի անգամ ինչ ունեմ չունեմ, վեր ա՛ռ, մեզ էլ բոլորիս մորթե ու տար . . . Տա՛ր, տա՛ր, ամենն էլ քեզ լինի, աստծու կրակն էլ, գուցե կշտանաս . . .

Էֆենդի, սա այնպես հաստակող անիծվածն է, այնքան համատ ու անկոտրում, որ մինչև ուժ ու բռնության չենթարկվի, չի փափկի: Ես խնդրում եմ հենց գիշերս անմիջապես գրեցեք սրա ունեցածն ու չունեցածը, ցուցակագրեցեք, պահ տվեք ու գնանք: Ես այս գեղի մեջ քառասուն մարդու վրա պահանջ ունիմ, ոչ մեկին սրա նման դիմադարձ ու համատ չեմ տեսել, ոչ մեկից այս պատասխանները չեմ ստացել: Սազի գյուղերում չորս հազար մարդու հետ գործ եմ բռնել, լավ ու գեշ եմ եղել, ոչ մեկը ինձ այս պատասխանները չի հանդգնել տալ: Ես ամբողջ կարողությունս կփչացնեմ և չեմ թույլ տալ, որ սրա նման հաստակողներն իմ ո՛չ թե փոխս, այլ նրա տոկոսի տոկոսը և ո՛չ պոչն անգամ կույ տան: Սրանք անխիղճ, անհոգի գյուղացի են, եթե իրավունք ձեռք ձգեն, մարդու կաշին առանց մորթելու կքերթեն: Գրեցեք, խնդրում եմ, մի՛ Ժամանակը կորցնե՛ք, ես մինչև որ սրա ունեցածը չունեցածը, պապենական մնացած արտերը աճուրդով չծախել տամ, չեմ հանգստանալ: Սրա նման օձերի գլուխը պետք է փշրել, որ մնացյալները իրենց պարտականությունը ճանաչեն և ուրիշի իրավունքը կույ տալու աչք չտնկեն:

– Աչքդ ես գիտեմ, որ արտերիս վրա է, բայց ականջիդ ետևը կտեսնես, իսկ մյուլքերիս կոչանը (кучиный) չես տեսնիլ... Անխիղճ, անհոգի, խելքդ, միտքդ խելճ գյուղացու մի թիզ հողի վրա է: Աշխարհք շորթեցի՛ր, չկշտացա՛ր, ո՛րի հետ հաշիվ ունեցար, տունը, տեղը, հանդն ու մարզը խլեցիր, մոխրի վրա մանր ու խոշորին թողիր, իրենց էլ առանց ծախու գնելու գերեցի՛ր ու վարեցի՛ր... հիմի էլ հերթն ի՞նձ հասավ: Առաջ ես կտանեմ, իմ ձեռքով որդիքս, կնիկս կմորթեմ և հետո դու էլ ինձ սպանիր ու այնպես գավթիր Վարդևանի հողերը...

– Ի՞նչ ես շատ լեզվիդ տալիս, – ասաց քեհյան խոսքի մեջ մտնելով, – նա քու արտի վրա ինչի՞ պիտի աչք տնկե: Հող չունի, հողի կարոտ է՞, մարզ չունի, մարզի պետք ունի՞, թե աշխարհի վրա նրան մարաբա՞ է պակաս:

– Ծո՛, դու իմ փողս տուր, ծո՛, դու կարմիր ոսկիս տուր, գլուխդ խոով մնա քու հողդ էլ, մյուլքդ էլ, բեր փողերս տուր, ես գնամ...

– Ավելորդ խոսակցությունների ժամանակ չէ, – ասաց Էֆենդին, – հիմի քեզ հարցնում եմ, այս մարդուն ունեցած պարտքդ անմիջապես կարո՞ղ ես կանխիկ դրամով վճարել, ավելացնելով դրա վրա դատաստանական ծախսերը և իմ

ճանապարհի ծախսը վարձիս հետ: Հակառակ դեպքում, ես համաձայն Արգրումի բիդայեթի վճռի, գիշերս պարտավոր եմ իսկույն գրել և գրավել բոլոր կայքդ ու կարողությունդ:

– Ես բան չունեմ ասելու,– պատասխանեց հառաչելով Վարդևանը,– միայն խնդրում եմ, որ այդ վճռի պատճենը տաք ինձ, առավոտ մեր մոլլային կարդալ տամ և բովանդակությունը հասկնամ, ապա դուք էլ կատարեցեք ձեր պարտականությունը: – Ես մինչև առավոտ չեմ կարող սպասել, իսկույն պետք է սկսեմ ցուցակագրել:

– Ես, Էֆենդի, ձեզ դեմ բան չունիմ, կարող եք իսկույն կատարել ձեր գործը. բայց ես կասկածում եմ Գևորգ աղայի վրա... Նա շատ անգամ կեղծ վճիռներով և սուտ պաշտոնականներով այս ու այն գեղն է գնացել և խաբեություններով ժողովրդին կեղեքել: Ես չեմ ասում, որ ձեզ նման մի մարդ կարող է խարդախել, բայց Գևորգ աղան ձեզ էլ կարո՞ղ է խաբել մի սուտ թղթով: Առաջ կարդանք, վճռի բովանդակությունը լսենք, հետո:

– Անհավ ա՛տ, անօրե՛ն, շո՛ւն, կարծում ես ես քեզ խաբում եմ, թե ես գիր չգիտե՞մ և կամ չե՞մ ճանաչում բիդայեթի վճռի իսկությունն ու կեղծությունը: Հիմի թևերդ կապել կտամ, այնքան կթակեմ, որ կաշիդ կպոկեմ... Առաջս կխառնեմ, շղթայակապ ջարդելով քեզ քաղաք կտանեմ և բանտ գցել տալով տարիներով ոսկորներդ կփտեցնեմ... Դու տերության պաշտոնականին դիմադրում ես, նրան խարդախ ես անվանում...

– Էֆենդի՛, ախր...

– Լի՛րբ, անգգա՛ն, կարծում ես չգիտե՞մ, որ անցյալ շաբաթ ութ օր հինգ ջանֆիդան (անձնագոհ) տունդ պահեցիր, մյուզիր (վնասակար) ավագա՛կ, ես քու գլուխդ փշրել կտամ:

– Էֆենդի՛, ներողություն եմ խնդրում, ես ձեզ անպատվելու ոչ մի միտք չունեի, ես միայն խնդրում եմ վճիռը, վճռի պատճենը տվեք, կարդանք...

– Ես քեզ այդ դասերը տվող շանֆիդանների տեղն էլ գիտեմ, ես քեզ նրանց քով գցել կտամ, բանտում թող էլի քեզ նորանոր դասեր տան:

– Էֆենդի՛, մի՛ ինձ վրա գայրանալ, ես մեղավո՞ր եմ, եթե իրավունքս ցանկանում եմ պաշտպանել: Եթե կամենում եք, գնամ խնդրեմ, անկողնից բարձրացնեմ մեր գյուղի մուլային, գա, կարդա վճիռը և ապա արե՛ք, ցուցակագրեցեք ինչ որ կամենում եք:

– Ղու, անօրե՛ն, անհավա՛տ, ուզում ես փախչել, որպեսզի ես գործս չկարողանամ առաջ տանիլ, Գևորգ աղայի գործք ետ մնա և ինքդ ազատվիս դատավորների ձեռքից: Բռնեցեք այդ անօրենին, մի՛ թողնեք շենքից դուրս գնալու:

– Ո՛չ մի տեղ չեմ գնալ, բայց թող վկա լինի քեհյան, որ դուք առանց բիդայեթի վճիռը ներկայացնելու եք ցուցակագրում իմ կայքս: Ես արդեն գիտեմ իմ անելիքս, տարե՛ք քաղաք, այնտեղ դատարանի առաջ կխոսիմ ես Գևորգ աղայի հետ, թող նա այս գիշեր յուր ցանկությանը հասնի, իսկ վաղը . . .

– Ահավասիկ բիդայեթի վճիռը, կարգադրությունը, – ասաց Էֆենդին կակազելով և ծոցի վճիռքի պատճենը ցույց տվեց ու կրկին ծոցը դրեց:

Վարդևանը դատարանի պաշտոնականի թույլ շարժումներից և բորբոքումներից զգացել էր, որ նրա ձեռքում վճիռ չկա, իսկ երբ իբրև վճիռ ցույց տվեց մի թուղթ ու կրկին ծոցը դրեց, բոլորովին գյուղականի համար պարզվեց, որ դա մի շինծու գործ էր և դրանով ցանկանում էին իրեն նեղը գցել և ձեռքից մի բան կորզել: Այդ իսկ պաճատով նա ավելի համատեց և պնդեց յուր խոսքը:

– Վարդևան աղբա՛ր, – ասաց մեկ կողմ քաշելով քեհյան թշվառ պարտապանին, – մի՛ պնդիլ և գայրացնիլ անհավատներին, կարող եմ քեզ վնասել: Չտեսա՞ր, չիմացա՞ր անօրենը, անխիղճը ինչը գրպարտությունների պոչից բռնեց: Իսկ խո Գևորգ աղայի գիղե՞ս, նա ամբողջ կարողությունը կդնե, ամեն աղայի գիղե՞ս, նա ամբողջ կարողությունը կդնե ամեն ցած միջոցի կդիմե և քու հախից կգա:

Վարդևանը, վրդովված, թույլ հառաչանքներ արձակելով, լսում էր յուր դրացուն, որի խոսքերը թունավորված սլաքի նման մտնում, թափանցում էին նրա հոգու խորքերը:

– Արի՛, համատությունը բաց թո՛ղ, մի կերպ յուր գնա՛, խաղաղվիր, պրծի՛ր: Գու խո չե՞ս կարող Գևորգ աղայի դեմ ասպարեզ դուրս գալ: Այն գործը, որ լավությունով կարելի է վերջացնել, քանի՛–քանի տեսակ պիտի վնասվիք, որ գեշությունով իրարից վրեժ լուծեք: Բե՛ր մի բանի կապենք:

– Չեմ կարողանում դատել, ուշքս վրաս չէ, քեհյա, արա ինչ որ կամենում ես:

– Բե՛ր, բե՛ր մի նոր մուրհակ գրենք, մեկ էլ գրավականի թուղթ տուր Գևորգ աղային, ու գործը վերջանա: Ինչ որ է, ես կերթամ, կխնդրեմ, որ հաշվե ու վրան գալով նոր մուրհակ գրե, մինչև կալ կամ մի տարի ժամանակի...

Այնքան տվածներից ջոկ նորի՞ց վրան տոկոս գա... Արտերս գրավ դնեմ, որ տունս-տեղս քանդե՞, ինձ էլ մարաբա շինե, յոթ պորտիս իրեն լակոտներին առանց գնելու գերե ու ստրկացնե: Ո՛չ, ո՛չ, թող ինչ ուզում է անե, ես նրան, քանի որ ողջ եմ, և ո՛չ մի ականջ հող կտամ, ո՛չ էլ ճորտ կդառնամ...